

A NAGYHATALMI RIVALIZÁLÁS TÜKRÖZŐDÉSE A MONARCHIA TÖRVÉNYHOZÁSÁBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYAR PARLAMENTRE

KOK ZOLTÁN

JOG. történet

ELTE ÁJK
Jogtörténeti Kutatások

A SZERZŐ:

DR. KOK ZOLTÁN

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI

DOKTORI ISKOLA

KOKZOLTAN@SCHILLERGIMNAZIUM.HU

2026. június 22.

Jogosan merülhet fel a kérdés: Vajon miért nem vált az Osztrák-Magyar Monarchia igazi nagyhatalommá? Jelen írás a globalizáció és a rivalizálás fogalmainak segítségével kísérel meg közelebb kerülni a kérdés lehetséges megválaszolásához a magyar törvényhozás működésének vizsgálatán keresztül.

A 19. század során a magyar nemzeti kultúra és identitás „idegentől” való megóvásáról szóló beszédek folyamatosan jelen voltak a politikai életben. Beöthy Zsolt¹ azt állította, hogy a „magyar nemzeti érzés” az irodalmi művek esztétikai kategóriája;² az egyetemi ifjúság gyűlésein azt hirdették, hogy „a hagyományaikra büszke magyaroknak nem szabad keveredniük a nyugati kultúrával”.³ A kozmopolitizmust veszélyforrásnak tekintették. Ugyanakkor a korszak meghatározó személyiségei között számos olyan ember volt, aki nem magyar származásúként vált a magyar kultúra kiemelkedő alakjává (például Falk Miksa, Rákosi Jenő, stb.). A helyzetet talán legjobban Ignótus⁴ szavai írják

le: „Érdemes vetni egy pillantást arra, amit az elmúlt tíz évben nem magyarosnak neveztek. Budapest nem magyaros. Pest nyelve nem magyaros. A tőzsde nem magyaros. Nem magyaros az internacionalizmus.”⁵ Felmerül tehát a kérdés, mi okozta ezt a zavart a magyar közvéleményben, ahol a nemzeti hagyományok számos társadalmi és szellemi jelenséggel kerültek szembe. A kérdésre adott válasz kétségtelenül a magyar nacionalizmus történetéhez vezet, amelynek legfontosabb színtere a magyar parlament.

Míg az európai nagyhatalmak megpróbálták megszilárdítani, sőt megerősíteni nagyhatalmi pozícióikat, Magyarország ezeket a küzdelmeket önmagával vívta (például Deák és Kossuth vitája). Amikor a független nemzetállam létrehozására irányuló törekvések kudarcot vallottak, a magyar nacionalizmusba beépültek a német- és osztrákellenes elemek. A nemzeti eszme szinte teljesen egybeforrt az idegenek elleni küzdelemmel. A század második felében ugyanakkor Magyarország beilleszkedett a civilizált Európa gazdasági és kulturális életébe is, és ezt a fejlődést – a magyar társadalom belső szerkezete miatt – főként „idegen” (asszimilált) elemek határozták meg, amivel a magyar közélet nem nagyon tudott mit kezdeni.⁶

Az 1890-es években a Monarchiában társadalmi zavargások, nemzeti konfliktusok és politikai nyugtalanságok bénították meg a parlamentáris kormányzást. Lakatos Miklós, a *Magyarország* című újság főszerkesztője azt írta,

hogy a múlttól és a jelenről két egymással ellentétes nézet létezik: a nemzeti és az udvari.⁷

Lehetetlen összeegyeztetni ezt a két koncepciót. Szomorú, hogy a Monarchia nagyhatalmának teljes kibontakozását a nemzet és a dinasztia közötti ellentét akadályozta, aminek legfőbb játéktere az országgyűlés volt. N.B. a magyar országgyűlésben ebben a korszakban Svájc és Franciaország után Európa legjobban fizetett képviselői ültek.⁸ Bár a korszakban a szakértelem szerepe egyre fontosabbá vált, a parlament működésének alapja továbbra is a vita és az érvelés maradt.

A jog működése természeténél fogva vitákon alapul, legyen szó a bíróságokról vagy a törvényhozásról. A kérdés az, hogyan tekintenek az érvelésre, illetve létezik-e kapcsolat az érvelés és a megismerés között. Ennek a klasszikus korszaknak a dialektikus vitái lényegében jogtudományi ihletésűek, és ezek a viták a parlamentáris rendszer dualisztikus retorikájában – mind a parlament falain belül, mind azon kívül – a jogi gondolkodás modelljeként értelmezhetők. De vajon hallott-e valaha Johannes de Salisbury-ről az a „szónok”, aki pártja nevében a kocsmában a pipafüstben agitált, vagy az a tiszteletreméltó képviselő úr, aki a parlament előtt szót kért? Vajon ezek a 19. századi „szájkaratások” betartották-e Arisztotelész retorikai szabályait, miközben az ellenzéki pártot verbális bokszzsákként használták? Az esetek rávilágítanak a magas irodalom (értsd Arisztotelész és Salisbury) és a valóság, az ideális és

a társadalmi élet közötti rettetéses szakadékra. Hirtelen világgossá válik, hogy a humanista értékek nem integrálhatók a mindennapi gyakorlatba, és ez az egyik oka annak, hogy ennek a dualisztikus civilizációnak végképp tönkre kellett mennie. Ha a modern Cicerók „fegyvertárát” vizsgáljuk, akkor azt is láthatjuk, hogy az megegyezik a dualizmus képviselőinek szemléletmódjával: a vita nem egy elvont kérdés, hanem egy konkrét esethez kapcsolódó konfliktus megoldása, pontosan úgy, mint a retorikában, legyen szó a szavak erejéről vagy egy asztal- vagy szék lábáról, amelyet akár egy kocsmában, akár a felsőházban törték ki a helyéről, hogy a retorika kritériuma, az ellenfél meggyőzése érvényesüljön. Ezeket az „alapelveket” természetük-nél fogva ott alkalmazták, ahol más utak is lehetségesek lettek volna: *Non omne quod licet honestum est*, vagy más jogi fogalmak, mint a jogszerűség, az igazságosság, a *suum cuique tribuere*, amiket nem lehet kihagyni a „jogtudományból” a képviselők közötti viták eszközei tekintetében, mert ezek adják az egész jog-nak a lényegi értelmét.

Az 1875-ös választások után megnyilvánuló ún. „mameluk” gárda,⁹ képezte a képviselőház alapját.¹⁰ A mameluk-szellem életmóddá is vált. Az 1890-es évektől kezdve a függetlenségi ellenzék látszólag hangos tagjait, akik valójában csak a saját karrierjükre törekedtek, a politikai szlengben „Zoltánoknak” nevezték. Mamelukok és Zoltánok – egyre gyakrabban előforduló viselkedési kategóriák a képviselőházban. Magyarországon az akkori politikai gyakorlat pontosan arra irányult, hogy a Képviselőház ne tükrözze, hanem elrejtse az érdekek politikai felosztását.

Ez az időszak tehát egy zárt rendszer története, amely természeténél fogva szükség-szerűen korlátozta a reprezentatív politikai piacot. A politikai közsféra viselkedési szabályokat és alapelveket hozott létre a résztvevők számára. Kétségtelen, hogy a közmorál és a magánmorál elválasztódott egymástól – ez a polgári civilizáció része.¹¹ A megtört vagy hajlított gerinc jobb esélyeket kínált a politikai sikerre, mint az egyenes tartás. Ebben a világban a számos pártszakadás után sem volt észlelhető vál-

tozás, mivel ezek a szakadások mindegyike újra előidézte azt a csoportviselkedést, amelyet el kellett volna törölnie. Ahogy Ady Endre 1902-ben megfogalmazta: „Ez a csodálatos ország gazdag történelmével szerencsére elérte a Balkán legmagasabb szintjét.”¹²

Nehéz, vagy éppenséggel lehetetlen vállalkozás lett volna a nagyhatalmak sorába kerülni egy ilyen módon működő politikai rendszerrel, amely a fent bemutatott módszereket viselkedési mintává, szokássá, bevett gyakorlattá tette, és ahol a választások is gyakran a rendfenntartó katonai erők országos gyűlekezeteivé váltak. Talán ezzel magyarázható, hogy az Osztrák – Magyar Monarchia területi és gazdasági adottságai ellenére sem vált igazi nagyhatalommá.

Hivatkozások:

- 1 Beöthy Zsolt (1848-1922), irodalomtörténész, egyetemi tanár, esztéta.
- 2 Beöthy Zsolt (szerk.): *A magyar irodalom története*. Budapest, 1896. Athenaeum, 8. p.
- 3 Glatz Ferenc: „Polgári fejlődés és nacionalizmus Magyarországon a XIX. században”. In *Történelmi Szemle* 17, 1974. 1-2., 248. p.
- 4 Itt az álnév Veigelsberg Hugót jelenti (1869-1949), magyar költő, író, újságíró, irodalomkritikus, a Nyugat első főszerkesztője
- 5 Ignótus: „A magyar kultúra s a nemzetiségek”. In *Nyugat* 1, 1908. 1., 4. p.
- 6 Glatz 1974. 252. p.
- 7 Hanák Péter: „1898, a nemzeti és az állampatrióta értékrend frontális ütközése a

Monarchiában: ünnepek a Monarchiában”. In *Medvetánc* 4, 1984. 2-3., 61. p.

⁸ Gerő András: „Mamelukok és Zoltánok”. *Medvetánc* 6, 1986. 2-3., 197. p.

⁹ Mameluk gúnynéven nevezték a korszakban a „Generálistól”, Tisza Kálmántól személyükben függő képviselőket, akik saját akarat nélkül, vezényszóra szavaztak meg minden törvényjavaslatot. Főként a vidéki, elmaradottabb választókerületek nagybirtokosai és köztisztviselői közül kerültek ki ezek az ún. szavazógépek, akiket az arab *mamlúk* („tulajdon”, „rabszolga”) szó után nevezték el mamelukoknak. (ld. Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora I.* Budapest, 1934. Magyar Szemle Társaság, 207. p.)

¹⁰ Gerő 196. p.

¹¹ Gerő 1986. 211. p.

¹² Ady Endre: „Menjünk vissza Ázsiába”. In *Nagyvárad Napló*, 1902. január 31. 1. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: 1904. december 13., a nap, amikor szétverték a magyar parlamentet. Forrás: https://egypercestortenelem.blog.hu/2020/04/01/a_nap_amikor_szetverték_a_magyar_parlamentet Letöltve: 2026. június 22.
2. oldal: A Monarchia árnyékában. Forrás: ChatGPT / DALL·E (OpenAI). Letöltve: 2026. június 22.